

◆ Seyran Səxavətin 75 yaşı

MÜDRİK XALQIN YAZIÇI OĞLU

İNTİQAM QASIMZADƏNİN YAZIÇI SEYRAN SƏXAVƏTLƏ SÖHBƏTİ

İntiqam Qasımzadə: – Əvvəla, əzizim Seyran, mən səni 75 yaşının tamamı münasibətilə ürekdən təbrik edir, sənə möhkəm can sağlığı arzulayıram. Biz köhnə dostuq, 40 il bundan əvvəl mənim heç ağılıma gəlməzdi ki, (heç sənin də) bir gün 78 yaşlı İntiqam 75 yaşlı Seyranla üzbəüz oturub onun 75 illik yubileyi münasibəti ilə “Azərbaycan” jurnalı üçün söhbət edəcək. Bizim əslində səninlə söhbətlərimiz çox olub; müxtəlif məclislərdə, o məclislərdə ki, dostlarla yığışmışıq və ya elə ikimiz olmuşuq, üreklərini bir-birimizə demişik, həyatın ən müxtəlif mövzularında söhbət etmişik: ədəbi cameədə baş verənlərdən, şəxsiyyətlərdən, yazıçı dostlarımızdan danışmışıq. Biz qeybət etməmişik, söhbət etmişik, onların yaradıcılığında danışmışıq, gözəl xatirələr yada salmışıq. Məzəli əhvalatlar... Xüsusən sən belə xatirələri çox şirin danışsan. Səni dinləmək mənə həmişə maraqlı olub. İndi yaşımızın bu vədəsində bir balaca başqa cür qurmaq istəyirəm söhbəti. İstəyirəm həm sənənin yaradıcılığının ətrafında, həm də ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızın bugünkü vəziyyəti barədə danışaq. Mən çox az danışacam. İstəyirəm oxucular səni eşitsinlər. Çox maraqlıdır, 75 yaşına gəlib çatmış Seyran Səxavət adlı şair, nasir, dramaturq, publisist və vətəndaş, görəsən, nə düşünür. Bilirsən, hər adamın sinəsində sənəki qaynar, alovlu üreklər yoxdur. Sənənin yazılarının da o ürekdən qaynaqlanmış yazılardır.

Yaşını təbrik etdim, indi də icazə ver, bizim gözəl Qarabağımızın azad olunması münasibətilə təbrik edim hər ikimizi.

Seyran Səxavət: – Çox sağ ol.

İntiqam Qasımzadə: – Bu, həqiqətən böyük hadisədir. Mən bilirdim ki, Qarabağ alınacaq. Bilirdim ki, biz torpaqlarımıza qayıdacağıq. Amma bilmirdim ki, İntiqam bunu görəcək, ya yox. Şükürlər olsun, o gün gəlib çatdı, Qarabağ işğaldan azad oldu, görüntüləri də gördük. İndi bircə arzum var; bilirəm sən getmişən Füzuliyə, ayağın dəyib o torpaqlara. Amma mənim ayağım hələ gedib dəyməyib doğma Şuşama. Yəqin Allahın mənə rəhmi gələr, o günü də görərəm. Xülasə, səni təbrik edirəm.

Seyran Səxavət: – Çox sağ ol, əzizim.

İntiqam Qasımzadə: – Madam ki, söz düşdü sənın anadan olduğun Füzulidən. Sən Füzulinin Yağlıvənd kəndində anadan olmusan, elə deyilmi?

Seyran Səxavət: – Elədir, sənın anadan olduğun Şuşa doğum evi ilə mənim anadan olduğum doğum evi arasında 45 km məsafə var. Həm də sən məndən bir az qabaq anadan olmusan.

İntiqam Qasımzadə: – Seyran, Füzulidən sən 16-17 yaşında çıxmışdın və indi üstündən 68 il keçib. Sən o zaman təhsil almaq üçün Bakıya gəldin; əvvəlcə hər şey gözəl idi. Sonra 90-cı illərin əvvəllərində Füzuli də, Qarabağın digər rayonları da işğal olunandan sonra – baxamayaraq ki, sən ordan çoxdan çıxmışdın, şəhərdə ailə də qurmuşdun; evin-eşiyin, hər şey Bakıyla bağlı idi, – Səndəmi məcburi köçkünlərin yaşadıklarını yaşayırdın?

Seyran Səxavət: – Biri var rəsmi qaçqın statusu, biri də var qaçqınların qohumu statusu. Mən həm də qaçqınların qohumu statusunda idim, qohumlarıma deyirdim ki, qaçqın olmaq daha asandı, nəinki qaçqının qohumu olmaq. Çünki hamı sənın üstünə yüyüyür, hamı səni özünə arxa bilir, hamı sənə etibar etmək istəyir. Tərəzinin gözüne səni qoymaq istəyir ki, bərabərlik əmələ gəlsin. Qaçqınlar respublikamızın müxtəlif rayonlarına səpələnmişdilər və bir ucdan da qırılırdılar. Məsələn, mənim özümdən iki yaş böyük qardaşım – Xanlar (onu sən də tanıyırdın) və dörd yaş kiçik qardaşım – Fəxrəddin, Bakıda dünyalarını dəyişdilər. Bilirsən, bu, Allahın yazdığı əcəldir, amma onu bir az sürətləndirən nüanslar var. Məsələn, mənim qardaşım Xanlar (Füzuli ticarət şöbəsinin müdiri idi) işə gələnə qədər əlli adamla salamlaşır, hal-əhval tuturdu. Bakıda Xanları tanıyan, onunla hal-əhval tutan kim idi ki?! Bax, dediyim bu yoxluğun, qeybin içində vətən nostalgisi var idi. Qardaşlarım və neçə uşaqılıq dostum dünyasını dəyişdi və onların hamsının da bir diaqnozu var idi – Vətən xiffəti. O olmasaydı, onlar yaşayırdılar. Çünki onlar o cür havadan, sudan içib qidalanmışdılar. Yeri gəlmişkən, Şuşa dünyada yeganə coğrafi məkandır ki, yuxarı qalxdıqca, dünyanın başqa yerlərində olduğunun əksinə, oksigen seyrəlmir, Şuşa və ətrafında və dərədə hava necədirsə, yuxarıda da elədir. Deyirlər ki, 11 iqlim şəraitindən 9-u Azərbaycandır. Bilirsənmi ki, sənın doğulduğu Şuşanın payına onlardan 6-sı düşür. Yerdə qalan üçü bütün Azərbaycanın payına düşür. Şuşalılar sözün yaxşı mənasında başqa bir millətdir. Bir lətifə deyəcəm. Olmuş hadisədir.

İntiqam Qasımzadə: – Lətifə həm də ezop dilidir. Müdriklik məktəbidir; de.

Seyran Səxavət: – Bizdə bir futbol komandası var idi, bir də bir poçtalyon Qadir – Yusif Səmədoğlu ilə də dost idi. Füzuli bazarında bir qalalı Əli kişi vardı – mənim nənəm də qalalı idi, yəni şuşalı. Əli kişinin də kababxanası vardı – düz bazarın ortasında. Bu Qadir bir gün 3-4 futbolçu götürüb gəlir bu kababxanaya. Qadir Əli kişini gören kimi deyir ki, Əli əmi, təbrik edirəm. Əli əminin də başı qarışıq olur, soruşmur ki, nə münasibətlə təbrik edirsən. Guya Qadir təbrikə gəlib. Əli kişi bir də görür ki, Qadiri yeyib-içib gedirlər, deyir: Qadir, bir bura gəl görüm. Nəyi təbrik edirdin? Əli əmi, xəbərin yoxdu, Jabatinski dünya çempionu olub. O, şuşalıdır da, gəldik səni təbrik etməyə. Əli kişi: Ə, Qadir, sən maa de görək, nə iş görürmüş o Jabatinski? Qadir deyir: 400 kq qaldırıb. Əli kişi: Qadir, o yeyib-içdiyiniz halal xoşunuz olsun. Amma şuşalı özünü elə ağır işin altına verməzdi... Onların söz aləmindəki relyefi, budur. Onlar həm də bu məqamın ucundan tutub bahalıqına gedirdilər, ucuzluğuna yox. Bu cür də yaşayırdılar. Onların yanında bir quş buraxsaydın, səni dəli etmək dərəcəsinə qədər dolayardılar.

İntiqam Qasımzadə: – Çox sağ ol bizə verdiyin qiymətə görə. Özün çox gözəl məqamın üstünə gəldin – Sözün. Bu gün biz sözün yetişdiyi yer olmasa da, sözün millətə çatdırılması üçün döyülən dəmirçixanadayıq. O sözlər burda ələkdən keçir, xalqa çatdırılır. Sözü xalq yaradır, sözlə işləyən təcrübəli bir yazıçı kimi istəyirəm deyəsən ki, söz nədir səninçün?

Seyran Səxavət: – Var söz, var adam. Adamı Allah yaradıb, eləmi? Sözü də yaradan Allahın yaratdığıdır. İkincisi, yeri gəlmişkən, bu həm də mesajdır. İki il əvvəl bir məqaləmdə yazmışdım ki, “Azərbaycan dilinin sürətlə korlanmağından və reanimasiya vəziyyətində olmasından çox narahatam”. Bu yazı xeyli müzakirə də olundu. Məqalənin qısaca adı beləydi – “Cümlə qurmaq, dövlət qurmaq qədər çətindir”.

İntiqam Qasımzadə: – Amma gözəl demisən.

Seyran Səxavət: – Bax, sözün məsuliyyətini sizlər kimi hiss edən adamlar mənə inanacaqlar və hətta deyəcəklər ki, yaxşı demisən. Amma

sözdən başqa dünyada hər şeydən xəbəri olan adamlar deyəcəklər: “Bu nə deyir?” O adamlara nə deyə bilərəm, Allah onların köməyi olsun... Elə dövlətin özünü də sözlə qururlar.

İntiqam Qasımzadə: – Sözü çox böyük hikməti var. Hamımızın işlətdiyi eyni sözlər var; Seyran da, İntiqam da və bir başqası da işlədir bu sözləri. Birinin işlətdiyi sözün kəsəri var, o birininkinin isə – yox. Birinin sözünün vüsəti var, yazıçının sözünü oxuyursan, çox şey duyursan. Amma eyni sözləri işlədən başqa adamın dediklərindən heç nə duymursan.

Seyran Səxavət: – Söz Allahdan sonradı. Toylarımızda, yaşlarımızda necə məsrəfçilik edirik, danışanda da elə. Məndə minlərlə faktlar var. Söz xalqdan qidalanır, enerjini ondan alır. Bir misal çəkim, məsələn: “Telefonuma bir zəng daxil oldu. Nəzərimə çatdırdılar ki, ananız filan yolda avtomobil qəzasına məruz qalaraq, avtomobil qəzasında iştirak edib. Mən özümü çatdırdım hadisə yerinə, anama baxış keçirdim” və s. Hər şeyi xasiyyət həll edir; israfçıyamsa, danışanda da onu edirəm. İsfrafçıyamsa, toyumda, yasda da onu edirəm. Bax, bu xasiyyətimizə çevrilib, dil əxlaqımıza keçib, həyatımızın bütün mərtəbələrində biz dəhşətli dərəcədə israfçılıq edirik. Bu çox təhlükəlidir. Mən dünyanı gəzmişəm, özün bilirsən, belə qənaətə gəlmişəm ki, dünyada pul qazanmaq problemdir. Bizdə isə pul qazanmaq asandır, pul xərcləmək onu qazanmaqdan çətindir. Sözlə münasibətdə də əleyik, bir-birimizə münasibətdə də... Narazılıq edirik ki, yaxşı adam azdır. Amma yaxşılıq edənin qədrini bilək də. Mən, məsələn, İntiqamı çox istəyirəmsə, ibtidai, məişət məntiqiylə ona minnət qoymamalıyam. Sən mənə minnət qoymalısan ki, mənə sevə-sevə bərkimisən, adam olmusan, ortalığa çıxmısan. Bilirsən, istənilən daş-qaya heykəldir, yalnız onun üzərindən artıq şeyləri atmaq lazımdır. Sevginin verdiyi şeyi nə atası, nə anası, nə atasının belə, nə anasının südü o gücdə deyil versin adama.

İntiqam Qasımzadə: – Bu yerdə istəyirəm hamı bilsin ki, sözü sevə-sevə işlətmək lazımdır. Bu, sözün işığını, parıltısını daha da artırır. Bu mənada sən yaradıcılığa başlayanda sevgi şairi olmusan. Populyarlığını elə şeirlə qazanmısan.

Seyran Səxavət: – Hətta yoldaşımın gündəliyindən də sonra o şeirlər çıxdı. Axı o vaxt cavanlar gündəlik yazırdılar.

İntiqam Qasımzadə: – Amma sonra bir müddət keçdi. Hətta məclislərdə səndən indi də xahiş edirlər, ay Seyran, filan şeirini oxu. Mən də həmişə sevinirəm ki, hə, indi Seyran şeir deyəcək, çünki o şeirləri sənə kimi heç kim oxumur.

Seyran Səxavət: – O, bütün şairlərə aiddir.

İntiqam Qasımzadə: – Sən sonradan nəsrə keçdin. Hətta Məmməd Araz da sənəin poeziyadan uzaqlaşmağına çox təəssüf etmişdi. Mənim bax, bu da yadımdadır.

Seyran Səxavət: – Hə, belə bir məqalə yazmışdı ki, Seyran Səxavət niyə ədəbiyyatdan qaçaq düşüb. Mən də o vaxt Bışkekədə hərbi hissədə qulluq edirdim.

İntiqam Qasımzadə: – Nə idi sənəin nəsrə keçməyinə səbəb?

Seyran Səxavət: – Bu sualı mənə çox veriblər.

İntiqam Qasımzadə: – Onda mən sənə orijinal sual verməmişəm ki...

Seyran Səxavət: – Yox, bu sual altı ay qabaq olsaydı, ayrı cavab olardı. 6 ay sual da yaşa dolur, Seyran da yaşa dolur və başqa cavab meydana çıxır. Deməli, mən uzun müddət heç nə yazma bilmədim. Soruşdular ki, – 50 illiyimdə – niyə bu qədər müddət heç nə yazmadınız. Mən də dedim ki, mən hərbi xidmətdə olmuşam və orda da susmağımla ədəbiyyata xidmət etmişəm. Çünki onun ekologiyasını korlamaqdansa, heç nə yazma.

İntiqam Qasımzadə: – Bunu amma sən gözəl dedin. Deməli, bəzi qələm adamlarına deməyə sözü olmayanda üyüdüb tökmədiklərinə görə də qiymət vermək lazımdır.

Seyran Səxavət: – Mənim üçün poeziya şəhər uşağıdır, nəsr – kənd uşağı. Mən də sinfi mənsubiyyətimə görə kəndçi olduğum üçün, sözün şirin mənasında zır kəndçi olduğum üçün, nəsrə keçdim. Ramiz Rövşən o zaman bir söz demişdi: “Şairlərin xoşbəxtliyindən, nasirlərin bədbəxtliyindən Seyran Səxavət nəsrə keçdi”.

İntiqam Qasımzadə: – Yaxşı deyib; cavabın qəbul oldu. Əksər şairlərin nəsrindən fərqlidir sənənin nəsrin. Səndə onların nəsrindəki qədər həddindən artıq şairanəlik yoxdur. Sənənin nəsrində həyatın özündə olan tünd boyalar, qabalıqlar kifayət qədərdir. Səndə realizm daha qabarıqdır. Şair nəsrinə haqda nə deyə bilərsən? Bizim şairlərin çoxu nəsrə keçir, bəziləri müvəffəq olur, bəziləri – yox. Düzü, böyük əksəriyyətinin nəsrindəki nəsrə yaraşmayan şairanəlik məni qane etmir.

Seyran Səxavət: – İnan ki, səmimi deyirəm. Mən heç onun fərqi bilmirəm. Çünki poeziyanın, nəsrin, dramaturgiyanın, publisistikanın, insanlar arasındakı ünsiyyətin və münaqişənin də, hamısının materialı sözdür. Rəhmətlik Cəfər Xəndanın kitabında da var idi janrların bölgüsü. Bu bölgülər mənim üçün, əslində, yox dərəcəsidir. Bu, tənqidçilər və ədəbiyyatşünaslar üçün bir bələdçidir, xəritədir. Bu əqidədə olduğumdan, belə bir nəticəyə gəldim ki, burda qərribə bir şey yoxdur. Hamısının materialı sözdür. Bir dəfə məndən soruşdular ki, bu yazdığın avtobioqrafik əsərdir? Bir də hansı əsərinizi daha çox sevirsiz, deyə soruşurlar. Əvvəla, mənim 7 romanımın – yarısından çoxunu da sən çap etmişən – elə hamısı avtobioqrafikdir, qardaş. Qaldı “hansı əsərini xoşlayırsan” sualına, Seyran Səxavətin bütün kitabları, yaradıcılığı bir kitabdır və mən o kitaba necə münasibət bəsləyə bilərəm. Ancaq sevmə bilərəm.

İntiqam Qasımzadə: – Doğrudur, əsil yaradıcı insan yazanda öz aləminə qapılır, heç bir ölçü-biçi nəzərə almır. Amma elələri də var ki, əsər yazanda məlum modelləri, sənənin dediyin o xəritəni qarşılarına qoyurlar. Bir çoxları postmodernizmdən danışanda, hətta modernizmi keçirilmiş mərhələ adlandırırlar. Halbuki bu çox uzun söhbətdir, postmodernizm özü də elə modernizmdir, modernizmin üst mərhələsi.

Seyran Səxavət: – Ən böyük postmodernizm elə realizmdir. Həqiqətdən böyük heç nə yoxdur. Həqiqət yeganə şeydir ki, bizə lazımdır.

İntiqam Qasımzadə: – Postmodernizm bu gün dəbdədir deyə, onun nəzəri prinsiplərinə uyğunlaşdırıb əsərlər yazırlar ki, insanı qətiyyətlə tərpətmir. Amma elə postmodern əsərlər var ki, onları oxuyanda zamanı da, məkanı da – hər şeyi unudursan, əsər sənə başqa bir aləmə aparır, həyatın reallıqda görə bilmədiyini qatlarını görürsən. Həqiqətən əsil sənətkarlar əsər

yazanda heç bir ədəbiyyatşünaslıq postulatlarını, qanunlarını nəzərə almırlar. Bir dəfə bu fikrimi Ramiz Rövşenin yaradıcılığından danışanda – gərək ki, yubileyi idi – Natəvan klubunda dedim. Dedim ki, bizim sevdiyimiz o gözəl şeirlərini yazanda heç bir izm haqda düşünməyib Ramiz. O, sanki özünü dərvişlərin düşdükləri ekstaz vəziyyətinə salır.

Seyran Səxavət: – Daha doğrusu, o, özünü o vəziyyətə salmır. Gözləyir, gözləyir, o vəziyyətə düşəndə yazır. Bir dəfə mənim böyük dostum heykəltəraş Fuad Salayev (biz bir kurs birlikdə oxumuşuq) eşitdi ki, mən şeir yazıram, dedi bir modernist rəssamın əsərini gətirmişəm, ona bax. O vaxt mən Yağlıvənddən gəlmiş bir kənli oğlan idim, nə bilirdim Pablo Pikasso kimdi. “İynə saplayan qadın” əsəri idi. Qadının barmağının ucu iynədən də nazikdi. Elə bil ki, göz, qaş, çənə – hamısı iynədən də nazikdi. Sanki qadın özü o deşikdən keçəcək. Bu reallıqdır, bu realizmdir. Bu həyatımızın, məişətimizin, yaşlarımızın, toylarımızın, təsviri sənətimizin – bütünlükdə həyatımızın bütün sahələrinə aiddi; “İynə saplayan qadın”. Adamın elə bir nənəsi ola (gülür).

İntiqam Qasımsadə: – Deyirlər, Seyran Səxavət kəndi gözəl bilir, orada yaşayan insanların xarakterinə dərinəndə bələddir. Ordakı münasibətləri çox dəqiq göstərə bilir. Sən 16-17 yaşına qədər kənddə yaşamısan, sonra şəhərə gəlmisən. Təhsil illəri, əmək fəaliyyəti, ailə qurmaq, ata, ər olmaq – bunlar hamısı şəhərdə olub. 60 ildir şəhər mühitindəsən. Bizim bir çox yazıçılarımız uzun illər şəhərdə yaşadılar, amma kənd mühitindən çıxıb bilmədilər. Amma sən çıxdın. Son 20-25 ildə yazdıqlarının bir yönü şəhər nəsrinə aiddir. Mən bunu şərti deyirəm, ona görə ki, özüm də şəhər-kənd bölgüsünü böyük mənada qəbul etmirəm. Mənim üçün əsər var və sənət var. Buna rəğmən, mövzuya və digər nüanslara görə fərqlənir. Sən bura gəldin və illər keçəndən sonra çıxıb bildin o mövzudan. Buna səbəb nə oldu?

Seyran Səxavət: – Şəhər məndə niyə alındı? Bu sualı bu yaxınlarda bir dəfə də mənə vermişdilər.

İntiqam Qasımsadə: – Qoy, cavabını mən özüm deyim. Çünki sən şəhəri duydun, onun alt-üst qatlarını gördün, sevdin, şəhəri şəhərli kimi yaşaya bildin, ona görə.

Seyran Səxavət: – “Daş evlər” haqda bu yaxınlarda mənə sual vetdilər. Bu mənim ilk romanım idi və 100 min tirajla çap olunmuşdu. Bir məhəllə haqdadır. Dedim mən ora girən ilk gündən oranı sevdim, xoşuma gəldi. (“Xoşuma gəlir” ifadəsini “sevmək”dən daha çox bəyəniyəm.)

İntiqam Qasımsadə: – Ucuzlaşdırıblar sevgi sözünü, – ona görə.

Seyran Səxavət: – Mən orda kənddə evimizdə yaşadığım kimi yaşadım. Necə evimizdə: əvvəl ailəmə, sonra qonşularımıza, daha sonra kəndimizə münasibət bəsləyirdim; axırda da məni ora gətirdi. Sevgisiz yazmaq mümkün deyil. Heç nə mümkün deyil. Orda 10-15 obraz var. Bütün obrazlar mənə o qədər doğma oldular! Mən bu gün də onlardan salamat qalanlarla əlaqə saxlayıram. “Daş evlər”in II, III cildləri həyatda bizim münasibətlərimizdə davam edir.

İntiqam Qasımsadə: – Mən bu fikri bir dəfə də demişəm. Bəzən olur ki, bir şairi, yazıçını sona qədər sevməyinə nəsə sənə mane olur. Məsələn, filankəsov filankəsi Vaqif Səmədoğlunun poeziyasını, Yusif Səmədoğlunun

nəsrini sevdiyini kimi sevə bilmirsən. Görürsən ki, bu şair misraları qurub; sapları görünür. Amma çox ustadı. Seyran isə qurmur, baş alıb gedir.

Seyran Səxavət: – Sən məni 50 ildir tanıyırsan, elə yerə gəldin çıxdın ki, məni danışdırırsan, məni oyadırsan... Mənim mətbəximdə yazı məsələsi necə həll olunub? Məsələn, “Yəhudi əlifbası”nı 2 ay yarım yazmışam. Bu müddətin 10 günü ilk cümləni yazmağa sərf olunub. Söz kainatında qəribə bir haqq-ədalət tərəzi var. Deyir əvvəl sən məni apar, sonra mən səni aparacam. Qulaq as, gör söz aləmində əvvəl Seyran Səxavət əjdaha olar, yoxsa söz. Əlbəttə, Söz. Bir söz yüz Seyrana dəyər. Mən həmişə deyirəm ilk cümlə də ona görə çətindi. Sanki sən sözə işarə edirsən ki, mən bu yerdəyəm a, məni burdan apar. Bir misal çəkim. “Nekroloq” romanı belə başlayır: aralıdan baxanda Yer kürəsi çürük toxuma oxşayırdı, yaxından baxanda isə oxşamırdı, çürük idi. Sözün də axı vicdanı var; hoppalara aparır sanki.

İntiqam Qasımzadə: – Mən uyudum sənin bu sözlərindən, amma söhbətimizə davam etməliyik.

Seyran Səxavət: – Bütün yazdıqlarımda hər şey sözüdür, mən katibəm. Amma axırkı cümlədə dayanıb deyir ki, bu hissəni sən özün yaz. “Nekroloq” romanında sonda bir cümlə var – dünya Allahın çin olmuş yuxusudur. Mənə elə gəlir.

İntiqam Qasımzadə: – Bu, sənin səmimiyyətindən irəli gəlir; etiraf edirsən ki, əvvəl söz var. Əvvəl o gəlir, mən katibəm. Burada bir təvazökarlıq var, amma sənin özündə də yaratmaq qabiliyyəti olmalıdır ki, sən formal katiblik etməyəsən. Mən sənin əsərlərinin xronologiyasını izlədim; başqa vaxt biz həyatda bunun fərqinə varmırıq. Mən sənin tədqiqatçın deyiləm, dostunam.

Seyran Səxavət: – Burada bir söz deyim. Mənim ən böyük tədqiqatçılardan biri elə sən sən. Tədqiqatçı 5 il işləyir, dayanır, amma sən məni illərdir tədqiq edirsən. Görək hansı tədqiqatçı böyükdür: dissertasiya müdafiə edən, yoxsa, İntiqam?!

İntiqam Qasımzadə: – Hə, deyirəm, biz bəzi xronoloji məqamların fərqinə varmırıq. Yazılış tarixi ilə götürsək, sən II Dünya müharibəsindən başlayaraq, demək olar ki, Azərbaycan həyatının ardıcıl olaraq, sonrakı həyatını mərhələ-mərhələ qələmə almısan. Əlbəttə, bir tarixçi kimi yox, bir yazıçı kimi. Bunu düşünərəkden etmişən, yoxsa belə alınıb – bilmirəm. Dediym nədir? “Ağrı” povesti müharibə illərindədir, “Ocaq daşı” – müharibədən sonrakı dövrdür. Başqa hekayə və povestlərində oxucuları 60-70-ci illərə aparırsan. Sonra “Qızıl teşt”, “Nekroloq”, “Yəhudi əlifbası” və s. Bu əsərlərdə yeni Azərbaycan tarixinin mərhələləri əks olunub. Söhbət əsnasında qismən cavab aldım bu suala. Sən dedin ki, yazdıqlarım bir kitabdır. Özümü yazıram. Amma bununla yanaşı, sən bir yazıçısan və Azərbaycan tarixini, gerçəkliyini yazır, onun anatomiyasını açırsan. Bax, bu məsələ ilə bağlı sənin fikirlərini bilmək istərdim...

Seyran Səxavət: – Eşq olsun ki, bu xronologiyayı da özün üçün müəyyənləşdirmisən. O xronologiyayı mən elə özüm indi eşitdim, mənə də xoş oldu. Mən müharibə uşağı deyiləm; müharibənin qızğın vaxtında doğulan bəzi dostlarım var ki, mənle zarafat edirlər ki, sən kişi deyilsən,

gözləmişən müharibə bitsin, sonra doğulmusan. Əlbəttə, bu, bir zarafatdır. “Ağrı” povestini ismayıl Şıxlı çap etmişdi; sən də elə onunla işləyirdin o vaxt, burda – bu “Azərbaycan” jurnalında. Mən həmişə deyirəm ki, çox zəngin yaşamışam – demirəm ha, hamıdan yaxşı yaşamışam, deyirəm ki, zəngin yaşamışam. Bəlkə də Azərbaycanda məndən zəngin yaşayan insan olmayıb; ünsiyyət mənasında. Mənim evimdə nazir də oturub, qırçı balası da. Ata yurdunda Yusif Səmədoğlu da oturub, poçtalyon Qadir də. Gör indi adını çəkdiyim insanlar arasında nə qədər məsafə var – poçtalyondan Y.Səmədoğluna qədər. Söhbət burda kimisə aşağılamaqdan getmir. İki də fərqli olsa da, mən onları eyni görmüşəm.

İntiqam Qasımzadə: – Mən də eləyəm; yəqin ki, elə bir də ona görə bizimki tutur. Mənim də dost çərçivəm çox böyükdür.

Seyran Səxavət: – Mənim atam o vaxt Laçının Minkəndindən 4 uşağıyla kəndimizə pənah gətirən ailəyə sahib çıxmışdı. Müharibə vaxtı bizim kəndimizdə bolluq idi...

İntiqam Qasımzadə: – Sözü nü nəvələrinin toyunda kəsim, bir şeyi qeyd edim, bizim Kirs dağının ətəyində yaşayan qohumlarımız da danışdırlar ki, müharibə vaxtı Füzuli biz tərəfin camaatının çörək verəni idi – taxılı ordan gətirirdik.

Seyran Səxavət: – ...Hə sonra o dul qadın Firəngiz xalanı gördüm. Onların törəmələrindən Strasburda qalan var. İndi də biz onlarla əlaqə saxlayırıq. Bütün bunların fəvqündə nə dayanır? Adam balası olmaq.

İntiqam Qasımzadə: – Və sən də adam balası olaraq öz tarixini yazdın; həyatımızın real mənzərələri... bu da vətənimizin yaşamış tarixidir.

Seyran Səxavət: – Bununla belə, səmimi deyirəm, mən mühitimə çox borcluyam. Bir dəfə verilişlərdən birində borcları xırdalayırıdılar – övlad, valideyn, vətən qarşısında borc və s. Dedim a bala, bunu belə xırdalamayın də... Sən demə, biz elə xirtdəyəcən borc içindəyik ki. Soruşdu, bəs, əlac? Dedim bir əlacı var – adam balası kimi yaşamaq. Onda bunu edən, yəni adam balası kimi yaşayanın bütün borcları silinəcək.

İntiqam Qasımzadə: – Seyran, bilirsen, bax, indi sən danışarsan, mənim birdən niyə Mirzə Ələkbər yadıma düşdü – Mirzə Ələkbər Sabir. O deyirdi:

***Niyə bəs böylə bərəldirsən a qare, gözünü,
Yoxsa bu ayinədə əyri görürsən özünü?***

Yəqin elə-belə düşməyib yadıma... Bu yerdə daha bir sualım var sənə: sən əsərlərdə yaşadığımız dövrün konkret hadisələrinin neqativ məqamlarına aktiv münasibət diqqəti cəlb edir. Bu məqamları sən vətəndaş yazıçı mövqeyindən qələmə alırsan. Bəziləri bunda siyasi notlar axtarır, hətta səni siyasi müxalifət cərgəsinə qoşmağa cəhd edirlər. Zənnimcə, bu, sən yazıçı məramını, ən əsas da əsərini cılızlaşdırmaqdır. Çünki əsl yazıçı heç vaxt siyasi məqsəd güdmür. Daha dəqiq desək, onun məqsədli siyasi təəs-sübkeşliyi olmur. Səni də mən əsil yazıçı hesab edirəm. Əsil yazıçı xalqının təəs-sübünü çəkir, xalqını narahat edən problemlər düşündürür onu. Sənin yaradıcılığını yaxından izləyən və sənənlə naşir kimi əməkdaşlıq edən, iri əsərlərinin əksəriyyətini dərc edən biri kimi bunu deyirəm. Səhv etmərim ki?

Seyran Səxavət: – Əvvəla, bu yaşda səhv etmək olmur. Bu yanaşman isə dəqiqdir.

İntiqam Qasımzadə: – Bir-bir əsərlərin gəldi gözümün önünə. Xüsusilə 90-cı illərdən bəri yazılan “Qızıl təşt”in, “Nekroloq”; “Qaçhaqaç”ın. Mən də səni tanıyıram və bilirəm ki, mənim kimi, bu gün sən heç bir partiyanın üzvü deyilsən. Yazıçı partiya üzvü ola bilməz. Yazıçı həyatı boyu müxalifdi; E.Zolya da müxalif olub, A.Çexov da, Qoqol da, Cəlil Məmmədquluzadə də müxalif olub. Hamısı müxalif olub. Yazıçı ona görə müxalifdir ki, həyatı alilərin gözü ilə təsvir etməsin, öz gördüyü kimi təsvir etsin, xalqının gözü ilə görsün.

Seyran Səxavət: – O vaxtı dram teatrında mənim əsərim getmişdi “Qızıl təşt”, 160 dəfə oynanılmışdı – anşlaqla. Sonra tamaşa dayandırıldı, çünki teatr təmirə dayandı. Sonra da Azərbaycan xalqının taleyi təmirə dayandı. Sonra da Sovet İttifaqı təmirə dayandı; heç nə də alınmadı, dağıldı getdi. Sonra onu siyasiləşdirdilər. Yuxarıdan bir nəfər mənə xəbər göndərdi ki, o əsərin adını çəkməsin. Hər o əsərin adı çəkiləndə məni sıxışdırırlar. Nə isə... ona cavab verdim. Mən yazıçıyam, azdan- çoxdan; bunu ətrafımdakılar da deyir. Mən felyetonçu deyiləm ki, kimisə nəzərdə tutub yazı yazım. Teatrın təklifi ilə səhnələşdirilən əsəri kommunist rejiminin əleyhinə yazmışam. O rejimin əleyhinə ki, mənim Cümhuriyyətimi beşiyində boğdu, ağzına yastıq qoyub boğdu. O rejimin əleyhinə ki, xalqımın başına 37-ci il qırğını gətirdi. 20 yanvar hadisəsini törətdi, Xocalı soyqırımını törətdi. “Qızıl təşt” əsərini ona görə yazmışdım və bu əsərlə bu gün də fəxr edirəm. Yəni siyasiləşmə məsələsi belədir. Əsərlərdəki həyatın neqativ tərəflərinə münasibət insana olan sevgidən irəli gəlir. Sanki insandı, qaçır, bilmir ki, qarşıdakı qayadı. Ona deyirsən ki, qadan alım, qarşıda qaya var, ordan aşağı düşsən, tikən də ələ gəlməyəcək. O neqativ dediyin çayır kimi bir şeydi, deməsən, çox başlar kəsər. Çox papaqlar boş qalar. Neqativ mənim düşmənimdi.

İntiqam Qasımzadə: – Bəzən insan öz düşməni görmür. Bu mənada bəzən o neqativi ört-basdır edən hakim dairə, bilmir ki, o neqativ elə onun özünü də məhv edir. Axırına çıxır. Sovetin axırına da elə belə məsələlər çıxdı. “Qızıl təşt”i deyirəm.

Seyran Səxavət: – Ordan sənə bir fakt deyim, İntiqam. Əsəri yazmazdan əvvəl xeyli sənəd yıxdım. O vaxt bir hektara 200-250 qram zəhər bəs edirdi. Amma elə faktlar var ki, bir hektar yerə 80 kilo zəhər tökülüb. Özünü də nə zəhər; dete-dir nədir?! Dünyada qadağan olunmuş zəhər. Son illər, görürsən, qızlarımız təbii yolla ana ola bilmirlər. Deyə bilərsən, Bakıda ki, pambıq əkmirlər. Nə olsun, küləyə nə gəlib?! O torpaqda əkilən tərəvəzi kim yeyib? 90 il gəndə qalan zəhərdir. Orda bir həkim obrazı var ki, katibin üzünə qayıdır. Katibi də rəhmətlik Kamal Xudaverdiyev oynayırdı. Axırda deyir ki, xoşuma gəlirsən, amma çox erkək-erkək danışma. Heç eşitmişən sürüdə qoyunun əmcəyini kəsələr? Həmişə erkəyi axtalayırlar. Kişi kimi mənə de görüm, sənənin yuxarıda kimin var? Həkim deyir, vallah, yuxarıda bir Allahdı, aşağıda da bir cındır qayınatam var. Yeri gəlmişkən, “cındır” sözü də o tamaşadan sonra dəbə düşdü. O mənada ki, cındırından cin hürkən, kasıb. Yazıçı bir az da vicdan deməkdir. Şura hökumətinin yola vermədiyi, mənim çox sevdiyim bir yazıçı var idi – Mikayıl Rəfil. Ondan soruşurlar ki, yazıçı, şair sənənin üçün kim deməkdir. Deyir, heç nə, meşədə azıb qalmış körpə uşaq. Bu körpə uşaqdan qorxmaq lazım deyil, onu sevmək lazımdır. Sonra

güzgü məsələsini dedin. Əvvəla, üç nəfərin adını çəkim – Cəlil Məmməd-quluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Üzeyir Hacıbəyli. Cəlil Məmməd-quluzadənin bir sözü var. Mənimçün indi yazılan onlarla ton romanlara dəyər. Özümünkülərdən başqa, təbii ki, bu, həm də zarafatdır. Səmimi deyirəm. Deyir ki, bitmiş bir fikri ifadə edən söz və ya söz birləşməsinə cümlə deyilir. Eləmi? İndi bax, gör bir cümlə deyəcəm, ona nöqtə qoymaq olarmı? Deyir, bir müsəlman vurdu, o biri müsəlmanı öldürdü. Burda nöqtə qoymaq olar? Deyir, yox, orda vergül qoy. Onun qohumları da vurub o birini öldürəndən sonra nöqtə qoyarsan. Dahiyənədir. Güzgü məsələsi də belədir ki, çox qəlizdir. Söze hamı Allah səviyyəsində hörmət etməlidir. Açması: evdə güzgü sınında, bizim inanclara görə, deyirlər ki, ailəyə bədbəxtlik gətirəcək. Ziyalı sınırsa, ziyalını sındırırlarsa, o da cəmiyyətə bədbəxtlik gətirir.

İntiqam Qasımzadə: – Sən danışıdığca, elə bilirəm, mən ürəyimdə düşünüb sənə verəcək suallarımın ardıcılığını hardansa əvvəlcədən bilmisən. İndi də, təxminən demək olar ki, axırıncı sualımı verirəm.

Seyran Səxavət: – Bayaq dedim e, zəngin yaşamışam. Odu e.

İntiqam Qasımzadə: – Seyran, söhbətimizdən belə alındı ki, yaza-yaza hər şeyi gördün. Yaxşını da, neqativi də; mərdi də, namərdi də; kişiləri də, nacinsləri də... Məsələn, “Qaçhaqaç”da bir fəslə Yusifə həsr etmişən.

Seyran Səxavət: – Bütün dünya qara geyinsə, bir Yusifin varlığı bəs idi ki, sev, evlən, doğ, ək, biç, yaşa.

İntiqam Qasımzadə: – Belə qənaətə gəldik ki, ümumilikdə həris adamlar cəmiyyəti məhvə aparırlar. Bütün bunlardan sonra, xüsusilə “Qızıl teşt” və “Nekroloq”dan sonra sən gəldin çıxdın qlobal məsələnin üstünə. Dünyanın qlobal probleminə gəldin – “Yəhudi əlifbası”na. Bax, bu, çox maraqlıdır. Bu əsərə görə çox sevindim. Çünki bu əsəri mənim dostum, üstəlik, sevdiyim yazıçı yazmışdı. Bu əsərin artıq alleqorik əsərdir.

Seyran Səxavət: – Bu əsər əsasən assosiasiyalar üzərində qurulub.

İntiqam Qasımzadə: – Mən səni o vaxt bu əsərə görə təbrik etmişdim və sonra da çap etmişdim. Bu gün də belə bir əsər yazsan, çap etməyə hazırım. İstəyirəm “Yəhudi əlifbası”nın taleyi haqda danışaq. Sonradan əsər haqda yazılanlar və onun təhlili, çoxqatlı əsər olduğu üçün – yozumu səni qane etdimi? Sənin haqqında bizim tənqidçilər yazırlar, amma o qədər də fəal deyillər, dərinlərə getmirlər.

Seyran Səxavət: – “Yəhudi əlifbası” əsəri Seyran Səxavət kitabının bir fəslə olaraq, o tip əsərlərdəndir ki, onu özüm də hələ yozub qurtara bilməmişəm. Yazmışam, amma yozub qurtara bilməmişəm.

İntiqam Qasımzadə: – Bunu yaxşı dedin amma...

Seyran Səxavət: – Ona görə də mənim içimdə bir ehtiyac olub, bəlkə də bu ehtiyac deyil, ummaqdı. Gördüm heç tərənənə yoxdu. Hətta əsəri 5-6 nəfərə verdim, altını üstünə, üstünü altına çevirsin. Heç biri eləmədi bunu, hətta ən bərkgedənlər belə. Ümumi sözlər yazdılar. Sənin sözündən o qədər xoşum gəldi; yozmaq dedin. Düzdü, dedim ki, onu özüm də hələ yozub qurtara bilməmişəm, amma bilirəm ki, nəse yaxşı bir şey yazmışam. Amma heç özüm də konkret deyə bilmərəm nəyi yaxşıdı. İstəyirdim mızdu və ya günəməzd tənqidçilər nəse desinlər. Hətta hazır idim ki, əsəri didik-didik eləsinlər. Elə bilirdim ki, əsər yun kimidir, didildikcə çoxalacaq, şişəcək. Daha

da ağırlaşacaq; bəlkə bu istəkdən irəli gəlirdi. Bu bir havadır əslində. Hava sözü çox mənada işlənir. Havalanmaq var, səsin özünün havalanması var və s. Bu əsər havalanmış nəşə bir şeydir, onun adını özüm də bilmirəm. Bu bisavadlar nə bilsin ki, mən nə yazmışam.

İntiqam Qasımzadə: – Yazıçıların əksəriyyətinin çoxunda bir öncə-görənlik olur.

Seyran Səxavət: – “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti koronanın erkək vaxtı məndən münasibət istədi. Dedim, bala, mən 11 il qabaq korona haqda yazmışam. Əsərin əvvəlində var e: “Qalxın. Gələn gəlir. Bütün bəşəriyyət dik qalxdı. Qəbirlər də dikəldi. Başdaşları da dikəldi, üzbəüz qaldılar. Zaman da dikəlib dayanan kimi oldu. Gələn gəldi. Yer kürəsi sətəlcəm olmuş adam kimi ölü sükutuna büründü. O dedi: qiymət vermək vaxtıdır”. Bir-bir sayır: “Sülh – 2, Müharibə – 5, Gözütoxluq – 2, Allahsızlıq – 5, axırda da deyir ki, bütün bunları nəzərə alaraq qərara alıram: bəşəriyyət haqda həbs qətimkan tədbiri görülsün. Bu hökmdən, Allahdan yuxarı nəşə tapsanız, quşların vasitəsiylə ora şikayət edə bilərsiniz”. Bu koronadı e. Yazmışıq, düz çıxıb, nə edək?!

İntiqam Qasımzadə: – Mən də korona qılıncını sivirib tüğyan eləməyə başladığı vaxt yoldaşıma dedim ki, deyirlər bu virusu Çində yaradıblar. Qəti belə deyil. Bu, Allahın göndərdiyi bələdir, özü də hələ əvvəlidir.

Seyran Səxavət: – Tutaq ki, elə Çində hazırlanıb. Allah Çinin əli ilə hazırlayıb.

İntiqam Qasımzadə: – Teatrlarda tamaşa başlamazdan əvvəl üç zəng olur. Bu, ilk zəngdir. Hələ bunun ikincisi və üçüncüsü var.

Seyran Səxavət: – Qorxutma, İntiqam. Amma yox, Qorxu müalicə edir.

İntiqam Qasımzadə: – Biz düşündüyümüzü deməliyik. Siyasətçilərə baxanda, Ermənistanın bugünkü vəziyyətinə baxanda, Prezidentimiz demiş: “iti qovan kimi, qovduq”, amma farağat durmurlar, yenə də nələrsə sayaqlayırlar. Və ya Amerika, başına gələn bu qədər bələlərin içində, dünyanı sanki dağıtmaq istəyir. Ona sanksiya qoyur, buna qurub-yaratmağına mane olur. Bir barel artıq neft satmaqdan ötrü az qalır ölkələri dağıtsın. Seyran Səxavət də 11 il əvvəl bunu gördü ki, çaşıblar insanlar. Artıq bütün dəyərlər itib və elə də oldu. Yusif Səmədoğlunun dili ilə desək, “Deyilənlər gəldi başa”.

Seyran Səxavət: – Burda bir söz deyim. Dünyada kütləvi ölüm başladı. Səncə niyə Allah bu kütləvi qırğın yolunu seçdi? Səncə, qorxutmaq üçün? Bir az da elədi. Belə bir həqiqət var mənim üçün dünyada. Qəribədir, insan müdirinə yaltaqlana bilir, qayınatası imkanlıdırsa, ona da yaltaqlana bilir; hamıya və hər kəsə, hər şeyə. Allah ona görə ölümü göndərdi ki, hər şeyə yaltaqlanmağa qadir insan ölümə yaltaqlana bilmir. Sən məqama bax e. Mənə elə gəlir ki, bax, o, bunu rəhbər tutub.

İntiqam Qasımzadə: – Biz səninlə bir 40 ildir ki, bəlkə daha çox, söhbət edirik; bu gün də onun bir növ davamıdır. Mən sənə də, özümə də, oxucularımıza da sağlam, gözəl həyat arzu edirəm, arzu edirəm ki, yaşasınlar, yaxşı yaşasınlar. Bizim hələ söhbətlərimiz davam eləsin. Oxucularımızın öz sevdikləri yazıçıları ilə münasibətləri davamlı olsun. Ədəbiyyatımız inkişaf eləsin. Bizim hələ deyiləsi bir çox sözlərimiz,

mətləblərimiz qaldı, ədəbiyyatımız haqqında, nəsilər haqqında... “Qaçhaqaç” haqqında... söhbətimiz qaldı. Eybi yoxdur, imkan düşdükcə, yenə söhbətləşərik. Bir daha səni 75 yaşın münasibətilə təbrik edirəm və sənə də, özümə də, oxucularımıza da – qoy, deməsinlər bunlar eqoistdirlər – can sağlığı arzu edirəm. Allah bizə qismət eləsin ki, o alçaqların viran qoyduğu torpaqlarımız ki, var e, – mina əkiblər oralara, gedib ziyarət edək. Başqa xalqlar olsaydı, taxıl, yonca əkərdi, daş üstə daş qoyardı, amma bunlar mina əkiblər. Ya sənin maşınınla, ya mənimki ilə, ya da elə ard-arda sürə-sürə...

Seyran Səxavət: – Yox, elə mənim maşınımla. Sənə etibar etmirəm, oraların dolayları, yoxuşları, enişləri çoxdu...

İntiqam Qasımzadə: – Əvvəlcə gedərik Füzuliyə, sonra ordan da yeni çəkilən yolla Şuşaya. O yol bizim sabaha gedən uğur yolumuzdur. Sənə can sağlığı arzu edirəm.

Seyran Səxavət: – Son olaraq bir sözüm var. Mən deyərdim ki, son 200 ilin ən böyük, vacib əsərini Ali Baş Komandan Heydər oğlu İlham yazdı. Bir televiziya verilişində neçə il əvvəl biri bizi dirəmişdi ki, niyə Qarabağdan yazmırsız. Mən də qayıtdım ki, ay bala, dilotu yemisən, nədi. Bir dayan da. Dedim mən dostlarıma da qadağan etmişəm, adların da çəkdim – Vaqif Bəhmənlinin, Ramiz Rövşənin, Musa Yaqubun və başqalarının. Bu nə deməkdir? Yaxın qonşular və uzaq qonşular bizi aldadır, heç olmasa, özümüz özümüzü aldatmayaq. Vaqif Səmədoğlunun bir sözü var: “Şeirlə, poeziya ilə Qarabağı almaq mümkün olsaydı, təkəcə Xəlil Rzanın şeirləri ilə lap Yerevana qədər getmək olardı”. O vaxt dedim ki, Qarabağ haqqında ən vacib və gözəl əsəri Ali Baş Komandan yazmalıdır. Vallah, elə belə də dedim.

İntiqam Qasımzadə: – O iki yüz il ki deyirsən, “Kürəkçay”dan gələn 200 ildir.

Seyran Səxavət: – Son iki yüz ilin ən vacib əsərini İlham Heydər oğlu Azərbaycan əsgəri ilə birgə yazdı. Eşq olsun onlara! Ruslar buna soavtor, həmmüəllif deyirlər. Sən demə, Qarabağın açarı onların döş cibində imiş – İlham Əliyevin, o cəngavər, şir oğulların – biz də orda-burda axtarırdıq. Mən onların hamısını, ən azı, Allaha əmanət edirəm, sevirem onları. Əminəm ki, Allah heç vaxt əmanətə xəyanət etməz; O bəndə deyil ki?! Arzularımızın həyata keçməsi üçün Azərbaycan xalqından bircə xahişim var – onların qadasın alım, başına dönüm – çox balaca xahişdir: qatığın rəngini dəqiq bilsinlər.

İntiqam Qasımzadə: – İnanıram ki, bundan sonra bilərlər; deyirsən başımız bu boyda bəlalar çəkəndən sonra, yenə də kiməsə, nəyəyə aldanar? Yox, xalqımız müdrik xalqdır.

